

ΕΠΙΣΤΟΛΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΔΥΟ ΟΜΩΝΥΜΟΥΣ ΑΓΡΑΦΙΩΤΕΣ ΠΙΑΤΡΟΥΣ

Σε ένα παλαιότερο σημείωμά μου για το υπ' αρ. 75 χφ της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της Κοζάνης (Ελληνικά 39, 1988, 169 κ.ε.) είχα επισημάνει την ανάγκη να επανεξετασθούν οι μαρτυρίες για το πρόσωπο και τα έργα ενός κάπως γνωστού γιατρού της Τουρκοκρατίας από το Βελισδόνη των Αγράφων, του Νικολάου τοῦ *ιερόπαιδος*, ο οποίος συνδέεται με τους ονομαστούς ιεροδιδασκάλους των γειτονικών Βρανιανών Ευγένιο Γιαννούλη και Αναστάσιο Γόρδιο. Η επανεξέταση των πηγών είναι αναγκαία, επειδή ορισμένες ανέκδοτες επιστολές που σώζονται στον πολύ γνωστό κώδικα Π 2406 της Βιβλιοθήκης των Βρυξελλών υπαγορεύουν ότι στην περιοχή των Αγράφων δρουν γύρω στο 1683 όχι ένας, όπως πίστευαν, αλλά δύο γιατροί με το όνομα Νικόλαος, που φαίνεται να έχουν μεταξύ τους φιλική ή συγγενική σχέση (ενδεχομένως παππούς και εγγονός). Από αυτούς ο ένας είναι ασφαλώς ο Νικόλαος ο *ιερόπαις* και ο άλλος, υπέθετα, ο περιβόητος Βελισδονίτης μαθητής του Ευγενίου (από την εποχή που ο τελευταίος διδάσκει στο Καρπενήσι, περίπου 1645-1661), ο οποίος χρημάτισε και «βασίλικος ἀρχίατρος», σύμφωνα με πληροφορία του Γορδίου στη βιογραφία του δασκάλου του (στο εξής οι δύο γιατροί αναφέρονται ο πρώτος ως *Ιερόπαις* και ο δεύτερος ως *Αρχίατρος*).

Όμως σε μία πρόσφατη έκδοση ενός ιατροσοφικού έργου (σε δύο παραλλαγές), που παραδίδεται με το όνομα του *Ιερόπαιδος*, οι εκδότες στο πρώτο κεφάλαιο της Εισαγωγής τους («Βίος και έργο του Νικολάου *Ιερόπαιδος*») εξακολουθούν να ταυτίζουν τους δύο γιατρούς αποφαινόμενοι σε υποσημείωση ότι δεν ισχύει αυτή «η προσφάτως ανακύψασσα άποψη» για τον διαχωρισμό τους, γιατί «στην πραγματικότητα πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο». Ως μοναδική απόδειξη του ισχυρισμού τους οι επιμελητές της έκδοσης επικαλούνται τη μαρτυρία του κυριότερου από τους τέσσερις κώδικες του έργου (Α = ΕΒΕ 3099, από το χέρι του Αθανασίου του Ελαχίστου, αδελφού του Γορδίου), ο οποίος αναγράφει στον τίτλο, όπως αντίστοιχα και χειρόγραφα άλλων έργων του *Ιερόπαιδος*, το πλήρες

όνομα του συγγραφέα¹. Ο τίτλος αυτός σύμφωνα με τη νέα έκδοση έχει ως εξής (σ. 1): Έκδόσεις μερικοί εις αρχάριον ιατρὸν δόκιμαί [sic], συντεθεισά παρὰ Νικολάου τοῦ ἰατροῦ τοῦ Ἱεροπαίδος τοῦ Βελισδονίτου² τῷ Ἰωσήφ. Ἐξέδοτο δὲ εἰς τὸ Καρπενήσιον ἐν ἔτει ἀχνῶ Ἀυγούστου 17^η.

Το πρώτο που θα μπορούσε κανείς να αντιπαρατηρήσει είναι ότι η μαρτυρία του τίτλου δεν αρκεί για την ταύτιση των δύο γιατρών. Ο χαρακτηρισμός και του Ἱεροπαίδος ως Βελισδονίτη ούτε νέα ανακάλυψη είναι ούτε από μόνος του σημαίνει ότι ο συγγραφέας πρέπει αναγκαστικά να ταυτισθεί με τον Αρχίατρο, γιατί, και αν ακόμη δεν πρόκειται για συγγενείς, τίποτε δεν αποκλείει να κατάγονται από το ίδιο μέρος δύο ομότεχνοι, περίπου σύγχρονοι, που φέρουν το ίδιο, συνηθισμένο άλλωστε, όνομα. Μεγαλύτερη βαρύτητα για την ταύτιση των δύο προσώπων θα είχε ίσως η πρόσθετη πληροφορία του τίτλου ότι το έργο «εκδόθηκε» το 1657 στο Καρπενήσι. Ο χρόνος, αν ο αριθμός που παραδίδει ο Α είναι γνήσιος, ο τόπος και ίσως η μνεία του άγνωστου Ἰωσήφ (του Αρβανιτάκη-Σκρούμου, κατά τους επιμελητές της έκδοσης) παραπέμπουν εκ πρώτης όψεως στον Αρχίατρο, πράγμα που δεν επαληθεύεται, όπως θα δούμε στο τέλος.

Αλλά ο αναγνώστης του έργου εύκολα διαπιστώνει, είτε από τον πίνακα περιεχομένων είτε από τις επικεφαλίδες του κειμένου, ότι τουλάχιστον το τέταρτο, και τελευταίο, βιβλίο (σσ. 61-84) περιέχει ασφαλείς ενδείξεις ότι πράγματι εκτός από τον συγγραφέα, τον Ἱεροπαίδα, εργάζεται στα Ἄγραφα και ένας άλλος γιατρός με το όνομα Νικόλαος, και μάλιστα «ο Νικόλαος», προφανώς όχι ασήμαντο ή άγνωστο πρόσωπο, για τον οποίο πάντως δεν σημειώνεται τίποτε στην έκδοση. Το τελευταίο αυτό βιβλίο του κειμένου αποτελεί συμπλήρωμα των προηγούμενων, έχει

1. Βλ. Νικολάου Ἱεροπαίδος ἐξ Ἀγράφων Ἐκδόσεις μερικοί εις αρχάριον ἰατρὸν, πρόλογος Γ. Ν. Αντωνακόπουλος, εισαγωγή-έκδοση Αγαμέμνων Τσελίκας, Γιάννης Ν. Ηλιοῦδης [Βιβλιοθήκη Νεωτέρων Ἑλλήνων Ἰατρῶν 2], Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ἰατρικῆς, Λάρισα 1997, σ. ΙΧ κ.ε. Οι ίδιοι ένα χρόνο νωρίτερα είχαν δημοσιεύσει ως πρώτο τεῦχος της σειράς ένα άλλο έργο, με τίτλο Πραγματεία περὶ Φυσιολογίας καὶ Παθολογίας, που με επιφύλαξη απέδωσαν στον Ἱεροπαίδα. Το πρόβλημα της ταυτότητας του Ἱεροπαίδος δεν έχει απασχολήσει ούτε τον Γιάννη Καρά, ο οποίος στο έργο του Οι επιστήμες στην Τουρκοκρατία, Χειρόγραφα καὶ έντυπα, τ. 3, Αθήνα 1994, σσ. 97 κ.ε., καταχωρίζει κάτω από το όνομα «Νικόλαος Ἀγραφιῶτης (ΙΖ' - ΙΗ' αἰ.)» τα χειρόγραφα πέντε ἰατρικῶν έργων (μπορεί να είναι και περισσότερα), ανάμεσά τους και οι Ἐκδόσεις (σ. 106 αρ. 4), αν και η μεγάλη χρονολογική διαφορά των δύο γνωστών του κωδίκων του έργου (βλ. παρακάτω μαζί με την επόμενη σημ.) τον αναγκάζει να το συμπεριλάβει και στα ανώνυμα (αυτόθι σ. 240 αρ. 46).

2. Οι λέξεις τοῦ Ἱεροπαίδος τοῦ Βελισδονίτου παραλείπονται στον κώδικα Β (= ΓΑΚ 47), ο οποίος και χρονολογεί το έργο στα 1757 λανθασμένα, αφού κατά το έτος αυτό δεν ζει πλέον ο γράφας του κώδικα Α. Δύο άλλοι κώδικες που χρησιμοποιούν οι εκδότες παραδίδουν το έργο χωρίς τον τίτλο.

δική του αρίθμηση κεφαλαίων (ενιαία τα πρώτα) και επιγράφεται: *Κατασκευαὶ ἐκεῖνων ὁποῦ ἐμεταχειρισθήκαμεν εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον*. Ὅπως συμβαίνει με το συνταγολόγιο των πρώτων κεφαλαίων, έτσι και εδώ ο συγγραφέας εμπλουτίζει τον κατάλογο των δικών του σκευασμάτων με ανάλογες εφευρέσεις επώνυμων προδρόμων του, αρχαίων και νεότερων, αναφέροντας κατά κανόνα κάθε φορά την πηγή του³. Ανάμεσα στους παλαιότερους αυτούς γιατρούς εμφανίζεται και ένας Νικόλαος:

1) σ. 77, κεφ. 38: *Χάπια τοῦ Νικολάου*,

2) σ. 78, κεφ. 39: *Καθάρσιον τοῦ Νικολάου ὁποῦ τοῦ τὸ ἐγύρευσεν ὁ κύρ Ἀναστάσιος ὁ Γόρδιος κτλ.*,

3) αὐτόθι, κεφ. 40: *Ἐτερον σιρόπι τοῦ Νικολάου ἱατροῦ⁴ ὁποῦ τὸ ἔδωκε μιᾶς γυναικὸς εἰς τὴν Καρύτζαν*,

4) σ. 80, κεφ. 44: *Ἐτερον καθάρσιον τοῦ Νικολάου ὁποῦ τὸ ἔδωκεν τοῦ Ζαφεῖρη εἰς τὰ Τρίκκαλα⁵*.

Ποιος είναι ο Νικόλαος αυτών των κεφαλαίων; Αυτός θα μπορούσε ενδεχομένως να συμπίπτει με τον συγγραφέα του έργου (ο οποίος από την αρχή μιλάει για τον εαυτό του όχι σε τρίτο αλλά σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο), αν φυσικά υποτεθεί ότι τα τέσσερα παραπάνω κεφάλαια ή έστω οι επιγραφές τους έχουν προστεθεί εκ των υστέρων από κάποιον γραφέα που γνώριζε πρόσωπα και πράγματα της ευρύτερης περιοχής των Αγραφών, όπως για παράδειγμα ο Ελάχιστος. Ὅμως η υπόθεση αυτή δεν τεκμηριώνεται, τουλάχιστον από τα δεδομένα του κειμένου ή του κριτικού υπομνήματος. Βέβαια οι εκδότες στη δεύτερη από τις παραπάνω περιπτώσεις αμφισβητούν τη γνησιότητα του κεφ. 39 για άλλον λόγο, ότι δηλαδή η μνεία του Γορδίου δεν συμβιβάζεται με το έτος της «έκδοσης» του έργου (1657) που παραδίδει ο κώδικας Α: ο λόγιος αυτός ήταν τότε μόλις νήπιος⁶. Ὅμως ποιος εγγυάται τη γνησιότητα και αυτής της χρονολογίας⁷, όταν μάλιστα δεν έχουν εξετασθεί καθόλου στην έκδοση, όπως θα έπρεπε, οι πηγές του έργου; — θεωρητικά είναι ευκολότερο να αθετήσουμε έναν απλό αριθμό παρά κάποιο οργανικό μέρος του κειμένου. Θα μπορούσε φυσικά να αναρωτηθεί κανείς μήπως ο

3. Θα περίμενε κανείς να βρει στην έκδοση κάποιες πληροφορίες έστω για τους λιγότερο γνωστούς.

4. Τη λέξη *ιατροῦ* την έχει μόνο ο κώδικας Β· σωστά όμως την παραλείπουν οι άλλοι (αλλιώς θα έπρεπε μάλλον *(τοῦ) ἱατροῦ*).

5. Οι συνταγές αυτές μαζί με κάποιες άλλες παραδίδονται και στον κώδικα 219 (433) της μονής των Ιβήρων, τον οποίο οι δύο εκδότες δεν έλαβαν υπόψη (βλ. Καράς, ό.π. σ. 288-289).

6. Βλ. σ. XVI της Εισαγωγής της έκδοσης.

7. Πρβ. σημ. 2.

Νικόλαος των παραπάνω συνταγών ταυτίζεται με τον παπα-Νικόλαο του κεφ. 21 του πρώτου βιβλίου (σ. 12· πρβ. και σ. 91), αλλά και πάλι θα έπρεπε πρώτα να εξηγηθεί γιατί απουσιάζει και στις τέσσερις περιπτώσεις η μνεία της πρωταρχικής του ιδιότητας, του ιερέως⁸.

Αυτές οι επισημάνσεις μπορούν να γίνουν ύστερα από μία πρώτη ανάγνωση του έργου. Για την οριστική σκιαγράφηση των προσώπων χρειάζεται να προσκομισθούν εξωτερικές μαρτυρίες. Μερικές τέτοιες ενδείξεις προσφέρουν οι ανέκδοτες επιστολές που αναφέρθηκαν στην αρχή, αλλά περιέργως δεν τις έλαβαν υπόψη τους οι δύο εκδότες. Για να αποφευχθούν παραπέρα παρεξηγήσεις, μια που με την έκδοση των έργων του Ιερόπαιδος τώρα ουσιαστικά αρχίζει η έρευνα για το πρόσωπό του, θα ήταν χρήσιμο να παρουσιασθούν με βάση τον κώδικα των Βρυξελλών (στο εξής Β) τα ίδια τα κείμενα των επιστολών και να σχολιασθούν σύντομα τα προσωπογραφικά τους στοιχεία⁹.

1. Νικόλαος Ιερόπαις προς Γόρδιο, 7 Οκτ. 1682 [B φ. 291α]

Λογιώτατε καὶ σοφώτατε διδασκάλων κύριε Ἀναστάσιε, υἱαίωνων εἴης.

*Ἔδει μὲν καὶ πρὸ τοῦ παρόντος μνησθῆναι διὰ γραμμάτων τῆς πολυθρυλλήτου σου καὶ θαυμαστῆς φήμης, σοφώτατέ μοι ἀνδρῶν· ἀλλὰ διάνδιχα μερμηριχῶς, κατὰ τὸν Μελησιγενῆ Ὅμηρον, ποιῆσαι τοῦτο ἢ μὴ, 5
πολλάκις τὸ μὴ νενίκηκε, ἢ δόξασαί μοι ἢ ὄλισθος ἢ ἀμάθεια. Τὰ νῦν δὲ ἠναγκάσθην δηλῶσαι οἷαν δὴ ποτε προϋξένησεν ἡμῖν ἀθυμίαν ἢ τοῦ θείου διδασκάλου κοίμησις, οὐχὶ δι' ἄλλο ὅ,τι μὴ διὰ τὸ μὴ ἄξιον γεγενῆσθαι με 10
τῆς γλυκυτάτης ἐκείνου φωνῆς ἀπολαῦσαι· τίς γὰρ τῶν νουνεχῶν δι' ἄλλο ἀθυμήσειε (ἢ) διὰ τὴν στέρησιν; Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ἄλλον τινὰ Εὐγένιον κεκτῆμεθα τὸν αὐτοῦ διάδοχον.*

*Ὅμως καὶ τὴν συνακολουθήσασαν ὑμῖν μετὰ τὴν κοίμησιν ἐκείνου πυθόμενοι ζημίαν, κάκεινο μὰ τὴν ἀλήθειαν πάνυ λελύπηκεν ἡμᾶς· ἀλλὰ τί 15
ἂν εἴποι τις τοῖς τοιούτοις; χαλεπὸν γὰρ ἀντιφερίζει τὴν ποικιλόδειρον ἀηδόνα πρὸς ἰέρακα, κατὰ τὴν Ἡσιόδου παραβολήν, ὅταν ἀμφ' ὀνύχεσι γναπτοῖσιν αὐτοῦ πεπαρμένη ᾗ.*

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παρὸν ὡς σύμβολά τε καὶ σημεῖα τῆς μνήμης

8. Ο παπα-Νικόλαος μνημονεύεται μαζί με τον Νικόλαο και στον κώδικα των Ιβήρων (βλ. παραπάνω σημ. 5).

9. Τουλάχιστον η τρίτη από τις επιστολές παραδίδεται και από κώδικες των Μετεώρων (Βαρλαάμ 203 και Αγ. Στεφάνου 29).

καὶ πόθου, μὴ ἀποτύχωμεν δὲ ποθεινοτάτου γράμματος τῆς σῆς λογιότη-
τος. Ἐρρωσο, ποθεινότατέ μοι.

αχπβ' Πυανεψιδῶνος ζ',
Νικόλαος δούλος τῆς αὐτῆς ὄσος.

20

4-5 Il. A 189 κ.α. | 6 ἴσως δόξασά μοι (ονομαστ. ἀπόλυτος, για το νόημα πρβ. 2, 15 κ.ε.)
| 12 συνηχο- B | 15-16 ὄνυχες(σ)ι και για(μ)πτοῖσιν ἐπρεπε, Ἔργα 203-205 | 21 ὄσος: ἔτσι B

2. Απάντηση Γορδίου, ἀπὸ Τετάρνη, 5 Δεκ. 1682 [B φ. 291β-292α]

Φιλολογώτατέ μοι καὶ σπουδαιότατε κύριε Νικόλαε ἱερόπαις, ὑγίαινε
ἐν Χριστῷ καὶ εὐοδοῦ καὶ πρόκοπτε ἐν τοῖς καταθυμίαις.

Συχναὶ μέχρι τοῦδε παρήλθον ἡμέραι ἐξ ὅτου τῶν παρὰ σοῦ γραμμα-
των ἠξιώθημεν, θαυμάσιε τῷ ὄντι Νικόλαε· ἀλλὰ μὴ θαυμάσης, εἰ τὴν
ἀπάντησιν ὑπερήμερον ἐποιησάμεθα· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐξ ἀμελείας τινὸς ἢ
λήθης ἡμῖν ἐγένετο (ἄπαγε· «πῶς» γὰρ «ἂν ἔπειτ' Ὀδυσῆος ἐγὼ θείοιο
λαθοίμην;», ἢ ποιητικὴ γνωματεύει Μοῦσα), ἀλλ' ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων
ἡμᾶς δυσχερῶν τῶν δίκην ρεύματος τῆτες καθ' ἡμῶν ἀθρόως ἐπιρρυνέ-
των καὶ μηδεμίαν ἡμᾶς ἀναψυχὴν ἔχειν ἐπιτρεπόντων· ἄπερ καθ' ἕκαστον
καταλέγειν, τὸ δὴ λεγόμενον, «ἄθλος Ἡράκλειος».

5

10

Χάριτας οὖν οὐ τὰς τυχοῦσας ὁμολογοῦμέν σοι τοσαύτην ἐπιδειξα-
μένω πρὸς ἡμᾶς εὐνοίαν, ὥστε τὰ ἡμέτερα ὡς οἰκεῖα λογιζέσθαι, εὖ τε καὶ
ὡς ἐτέρως ἔχοντα, καὶ που καὶ παραμυθίαν ἡμῖν οὐ σμικρὰν ἄλλοις τε
πολλοῖς προξενήσαντι καὶ τῇ τοῦ Ἀσκραίου παραβολῇ εὐφυῶς οὕτω πά-
νυ καὶ γλαφυρῶς τῷ λόγῳ παρελημμένη· τὸ δὲ καὶ ἀμάθειαν προφασί-
ζεσθαι κατ' ἀρχὰς τῶν γραμμάτων, ἐξ ἧς καὶ δειλία προσγίνεσθαι πέφυ-
κε, πάνυ πόρρω δοκεῖ μοι τῆς σῆς μεγαλοφυΐας τε καὶ μεγαλονοίας. Ἀλ-
λὰ τὸ «μηδὲν ἄγαν» οὐ μόνον σοφὴ παρὰ σοφοῦ καὶ σύντομος ῥῆσις, (ἀλ-
λὰ) καὶ Σολομῶν ὁ θαυμάσιος παραινεῖ «καιρὸς» λέγων «τῷ παντὶ πράγ-
ματι». Γράφε τοίνυν ἡμῖν συνεχῶς καὶ δίδου τῶν σῶν ἀεὶ λόγων κατατρυ-
φᾶν· ἐγνώκαμεν γὰρ ἀκριβῶς ἐκ μέρους τὸ πᾶν καὶ ὡς «ἐξ ὄνυχος», φασί,
«τὸν λέοντα» (Φειδίας τούτου δημιουργὸς ὁ πάλαι περὶ τὴν ἀγαλατο-
ποιητικὴν διαβόητος ἢ Δαίδαλος ἄλλος). Εἶθε δέ σοι γένοιτο καὶ ἐπ' αὐτὴν
ὡς τάχος ἀναδραμεῖν τὴν τοῦ Ἐλικῶνος ἀκρώρειαν τῆς ἐκεῖσε μεθέξοντι
τῶν Μουσῶν χορείας τε καὶ ἀρμονικῆς μελωδίας, οὐδὲ τοῦ Μουσηγέτου
ἀπόντος· ἐνταῦθα γὰρ καὶ Πηγασίδος κρήνης τὰ νάματα καὶ πᾶν ὅ,τι
νοῦν ἐκείνον τὸν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἠξιωμένον καλῶν καὶ θεοειδῆ
γεγεννημένον τέρπον τε καὶ ἡδῦνον. Κάντεῦθεν οὐχ Ἡσίοδος δαφνηφάγος
καὶ ἐκ ταυτομάτου φοιβάζων τὴν ποίησιν ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο Νικόλαος καὶ
ὦν καὶ καλούμενος ὡς νίκης ὄντως φερώνυμος καὶ θεία χάριτι μᾶλλον
τραφεὶς κατὰ πάντων ἔξεις τὰ νικητήρια. Ἐρρωσο.

15

20

25

30

Τὰ καθ' ἡμᾶς, εἰ βούλει, σαφέστερον ἅμα καὶ διεξοδικώτερον εἶση
 παρὰ τοῦ διακομιστοῦ τῶν γραμμάτων· ἔχει γὰρ οὗτος τὴν γλῶτταν
 νικῶσαν τὰ πράγματα· ὧ καὶ βοηθείας αὐτόθι δεομένῳ τῆς παρὰ τῶν φί-
 35 λων αὐτὸς ἂν εἶης, βέλτιστε, ὁ μηδενὶ τὰ πρωτεῖα παραχωρῶν καὶ ἐν τῷ
 κατὰ δύναμιν βοηθῶν.

Ἐκ τῆς Παραχελωΐδος μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπονομα-
 ζομένης Τετάρνης, ἀρχπβ' Ποσειδεῶνος εἴσταμένον,

Ὁ κατὰ πάντα σὸς ἐν Χριστῷ εὐχέτης καὶ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις
 40 Ἀναστάσιος.

6-7 *Il. K* 243 καὶ *Od. α* 65 | 14 *πρβ.* 1, 14-16 | 15 *πρβ.* 1, 5-6 | 18 *CParGr*, II σ. 80, 14 |
 19-20 *Εκκλ.* 3, 1 καὶ 17 | 21-22 *CParGr*, II σ. 164, 4 | 26 *Πηγασιδος*: *πρβ.* *Παλ. Ανθ.* 9, 225
 καὶ 230 | 28-29 *πρβ.* *π.χ. Σχ. Ἐργων*, *προλεγ.* | 36 *βοηθεῖν B*

3. Γόρδιος προς Νικόλαο, ἀπὸ Βρανιανά, 14 Αυγ. 1683 [B φ. 292α-β]

Λογιώτατε καὶ φιλομαθέστατε κύριε Νικόλαε, χαίροις.

Πέμπω σοι ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κορυθαλλέως τὸ πρῶτον καὶ
 δεύτερον τῶν εἰς τὴν Φυσικὴν πραγματείαν, ἧτοι τὰ δύο τῶν *Περὶ ἀρχῶν*,
 ἐν τετραδίοις περιεχόμενα ἐνὸς δέοντος τῶν εἰς διπλὴν τὴν δεκάδα.
 5 Ταῦτα δὲ ἀντιγράψαντι αὐτίκα καὶ τὰ λοιπὰ βουλομένῳ σοι πεμφθήσεται
 παρ' ἡμῶν.

Τὸν σοφώτατον καὶ λογιώτατον κύριον Νικόλαον ὡς ἡδιστα ἂν προσ-
 εῖποις ὑπὲρ ἐμοῦ· προσαγορεύει δέ σου τὴν λογίτητα καὶ ὁ Χριστοφόρος
 ὁ ἱερομόναχος δι' ἐμοῦ ἀσμενέστατα.

10 Ἐκ Βρανιανῶν ἀρχπγ' Βοηδρομιῶνος δ' ἐπὶ δέκα,
 Σὸς εὐχέτης ὁ Ἀναστάσιος.

5-6 *πρβ.* 4, 19 κ.ε.

4. Γόρδιος προς Νικόλαο, ἀπὸ Βρανιανά, 24 Αυγ. 1683 [B 292β-293β]

Λογιώτατέ μοι καὶ σπουδαιότατε κύριε Νικόλαε, εἶης εὐθυμῶν ἐν
 ὑγείᾳ.

Ἡδὺ μὲν καὶ μάλα θυμῷ (ποιητικῶς εἰπεῖν) κεχαρισμένον τὸ πρὸς ἐμέ
 σου γραμμάτιον εἶπερ ἄλλο τι τῶν ὅσα φίλοι πρὸς φίλους πέμπειν
 5 εἰώθασιν, ἅτε δὴ παρ' ἄνδρὸς τοιοῦτου οἷος ὁ θαυμάσιος τυγχάνει Νικό-
 λαος πιστότατός τε ὦν καὶ δοκῶν καὶ πολὺ τὸ τῆς φιλίας ἡμῖν δεικνύων
 στερέμμιον. Ἄλλ' εἴθε μὴ καὶ ἡ τοῦ ἐπισκήψαντός σοι ἡμιτριταίου πυρετοῦ
 ἀγγελία τούτῳ συνήρμοστο· ἡδονῆς γὰρ οὐ σμικρόν τι μέρος ἀπήμβλυ-
 νεν· ὅς δὴ, εἰ καὶ βαρέως, ὡς ἔφησ, οὕτω κεκίνητο κατὰ σοῦ, οὐκ οἶδ' ὅθεν

τὸ ἐνδόσιμον ἐσχηκῶς, εἴτ' ἐκ τῆς συνεχοῦς τῶν καρύων γεύσεως καὶ τῶν ἄλλων ὀπωρῶν εἶθ' ἐτέρωθεν ποθεν, πλανωμένῳ μέντοι ἐώκει καὶ λέληθεν ἑαυτὸν ἐς Ἀσκληπιοῦ παρεισδύς. Ταῦτά τοι καὶ ὀσονούπω ἀποτριφθήσεσθαί μοι δοκῶ θεία τε ῥοπή καὶ φύσεως νόμῳ, ἧς τινος κατὰ τὸ κοινὸν ἀξίωμα καὶ ἡ τέχνη μίμησις· ἐν ᾧ γὰρ ἂν ὑποκειμένῳ θάτερον τῶν ἐναντίων παρῆ, οὐ πάντως καὶ θάτερον, οὐδὲ τὸ τῆς ὑγείας ποιητικὸν (κατ' ἐνέργειαν ἐννοούμενον καὶ μηδ' ὑπὸ τινος κωλυόμενον), οὐδ' αὐτῆ δῆπου μακράν, εἶγε πᾶν αἴτιον πρὸς αἰτιατὸν ἀεὶ τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

Πέμπω δέ σοι καὶ νῦν, ὦ φιλότης, τῆς πρὸς ἐμέ σου οἰκειότητος χάριν καὶ ἕτερόν τι σύγγραμμα τοῦ Κορυθαλλέως εἰς τὴν Λογικὴν πραγματείαν, ὃ παρ' ἐκείνου μὲν κατ' ἐρώτησιν ἐξέδοτο καὶ ἀπόκρισιν πρὸς τοὺς Ἀθήνησιν ποτέ οἱ μαθητευομένους τῶν νέων, παρὰ δὲ τοῦ τῆς ὀσίας μνήμης ἡμετέρου διδασκάλου καὶ γέροντος Εὐγενίου μονοπροσώπως συντετέθειτο ἐμοῦ ἕνεκεν ἀρξαμένου δῆθεν παρ' αὐτῷ λογικεῦσθαι κατὰ τὸ ἀχοε' ἔτος τὸ σωτήριον. Ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα πάνυ συνοπτικὸν ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ῥηθέντος συγγραφέως ἀναφερόμενον ὠφέλιμόν τε καὶ οὐ πάντῃ δυσζύνετον. Τουτὶ δ' ἀνὰ χεῖρας ἔχων καὶ συνεχῶς αὐτῷ τῷ τῆς ψυχῆς νοερῷ ἐπιβάλλον (δωρεῖται γάρ σοι παρ' ἐμοῦ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφην, τῆς πρὸς ἐμέ σου φιλίας ὑπόμνημα) καὶ τῶν ἐν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ πραγματεῖαις λεγομένων οὐ παντάπασιν ἔση ἀποτετυχηκῶς. Ἐγνων δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εἰς τὴν Τετάρτην καθόδου, εἰ μήπου καὶ περαιτέρω τὴν ἀναβολὴν ἔξοι, καθὰ καὶ νῦν γέγονεν· οὐ θαυμαστὸν δέ· καὶ τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων.

Ἀσπάζομαι διὰ τῆς σεμνοτάτης σου φωνῆς εὐλαβεστάτῃ ψυχῆς διαθέσει τὸν ἐμὸν φίλτατον καὶ σοι ὁμώνυμον, σοφώτατον καὶ λογιώτατον κύριον Νικόλαον, μεθ' ὃν προσειρήσθω μοι εὐλαβῶς ἢ τε εὐλαβεστάτῃ τῶν ἱερέων δυὰς καὶ ἡ τῶν τιμιωτάτων ἀρχόντων· ἐχέτω δέ τι, εἰ καὶ σοὶ δοκεῖ, ἡ τάξις σεμνότερον παραλαβοῦσα εἰς ἑαυτήν, ὡς εἰκόσ, καὶ τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱεροῖς καὶ μοναχοῖς ἀνδράσι κύριον Σάββαν. Ἀσπάζονται δέ σοι τὴν λογιότητα δι' ἐμοῦ καὶ οἱ περὶ ἐμέ πάντες, ἐν οἷς ἔχει τὰ πρῶτα ὁ ἱερομόναχος Χριστοφόρος.

Ἐκ Βρανιαῶν ἀχπγ' Βοηδρομιῶνος ἡ' φθίνοντος,
Ἰμέτερος εὐχέτης ὁ Ἀναστάσιος.

3 Πλ. E 243 κ.α. | 4 γραμμάτιον: το κείμενο ἀγνωστο, προφανῶς ἀπάντηση στὴν ἐπιστ. 3 | 14 πρβ. Ἀριστοτ. Μετεωρ. 381 b 6 καὶ Π. κόσμου 396 b 12 | 19 κ.ε. ο λόγος γιὰ το χφ 75 τῆς Κοζάνης (βλ. Ἐλληνικά 39, 1988, 169 κ.ε.) | 42 ἦτοι κδ' κάτω ἀπὸ το φθίνοντος B

5. Γόρδιος (εκμέρους των συγχωριανών του) προς τον γιατρό Νικόλαο, από Βρανιανά, 20 Σεπτ. 1683 [B φ. 304α-β]

Σοφώτατε και λογιώτατε και ἐν ἰατροῖς ἄριστε κύριε Νικόλαε, εἶης μοι υἰγαίνων ἐν Χριστῷ μετὰ πάσης τῆς κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίας και τῶν κοινῶν φίλων.

Ἡ ἔφεσις και ἡ ἐπιθυμία ὁποῦ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ ἀκούωμεν πάντοτε τὴν
 5 μελίρρυτον και γλυκυτάτην φωνὴν τῆς σῆς λογιότητος μᾶς ἀναγκάζει νὰ
 συνομιλοῦμεν συνεχῶς μετ' αὐτῆς αὐτοπροσώπως μάλιστα· ἀλλὰ, ἐπειδὴ
 και τοῦτο μᾶς τὸ ὑστεροῦσι πολλά, ἀναγκαζόμεθα νὰ ψυχαγωγοῦμεν τὸν
 πρὸς αὐτὴν ἡμῶν πόθον και διὰ τῶν γραμμάτων, ἀσπαζόμενοι ἐξ ἀνάγκης
 και «τὸν δεῦτερον», ὡς λέγεται, «πλοῦν».

10 Τὸ παρὸν ὁμως γράμμα, λογιώτατε, εἰ και παρ' ἐμοῦ γέγραπται πρὸς
 τὴν σὴν λογιότητα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς παρακλήσεως τῶν ἐνταῦθα
 εὐρισκομένων ἀδελφῶν τοῦ χωρίου, πλὴν τοῦ κῦρ Παναγιώτου, ἀπόντος
 ἤδη πρὸ ἡμερῶν ἱκανῶν· εἰς Θετταλίαν γὰρ ἀπεδήμησεν. Ἔστι δὲ ἡ τού-
 15 των ἀξίωσις περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης ὁποῦ εἶπασι τῆς λογιότητός σου
 αὐτόθι ἐλθόντες ὃ τε κῦρ Παναγιώτης και ὁ κῦρ Κώνστας ὁ γειτονεῦων
 ἡμῖν. Ἄν ὀρίση ἡ λογιότης σου, νὰ τοὺς δώσῃ εἶδησιν, νὰ παραγγείλουσι
 τοῦ κῦρ Παναγιώτου νὰ εἶναι ἐτοιμασμένος διὰ τὴν Λάρισαν, ἂν ἔχη και
 αὐτὴ κατὰ νοῦν τώρα σὺν Θεῷ νὰ ἀνέβῃ. Εἰς τοῦτο τὴν παρακαλοῦσι
 20 πολλὰ και μὲ θάρρος πολὺ, διὰ νὰ μὴν μείνουσιν οἱ ταλαίπωροι και τώρα
 βοθηείας και ἀντιλήψεως ἄμοιροι τῆς τε παρὰ Θεοῦ και μετὰ Θεὸν τῆς
 παρὰ τῆς σῆς λογιότητος.

Τὸν λογιώτατον και νουνεχέστατον κύριον Νικόλαον εὐχομαι διὰ τῆς
 παντίμου φωνῆς τῆς σῆς λογιότητος, ὁμοίως και τὸν τιμιώτατον κῦρ Πα-
 ναγιώτην.

25 Ἄπὸ τὰ Βρανιανά ἀχπγ' Σεπτεμβρίου κ'.

Ὁ ταπεινὸς ἐν ἱερομονάχοις Ἀναστάσιος εὐχέτης τῆς σῆς λογιότητος.
 Οἱ τὸ γράμμα ὑπαγορευσαντες ἀδελφοὶ πάντες ἀκριβῶς ἀσπάζονται
 σου τὴν λογιότητα δι' ἐμοῦ, ἀσπάζομαι δὲ καγὼ προσέτι ἰδίᾳ τὸν εὐλα-
 βέστατον ἐν ἱερεῦσι κύριον Ἄγγελον.

9 CParGr, II σ. 24, 15

6. Νικόδημος Θεσσαλὸς προς τον γιατρό Νικόλαο, από Άρτα (;), 15
 Ιουν. 1679 (ή 1678) [B φ. 251β-252β]

Τῷ φιλοσοφωτάτῳ και ἐν ἰατροῖς ἀρίστῳ κυρίῳ Νικολάῳ εὖ πράττειν.
 Εὐστόχου και σώφρονος διανοίας οὐ τὸ τῇ ἀποφάσει θατέρου τῶν

ἄκρων ἀντεξαλλάττεσθαι θάτερον, περιβόητε τῶντι μοι ἄνερ, ἀλλὰ τὸ
τῷ ἀμίκτως τούτων ἐκπίπτοντι μέσῳ σεμνύνεσθαι· ἀδικεῖ γὰρ ἀκοὴν καὶ
διάνοιαν οὐ μόνον τὸ μὴ ὄν μὲν, μάτην δὲ ἐκφωνούμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν, 5
μὴ ἐμφαινόμενον δὲ τοῖς φιλοθεάμοσι τῇ τῆς εὐλόγου πειθοῦς συνεχείᾳ.
Τὸ δὲ τῆς πειθοῦς ὑγιὲς οὐ μόνον ἐν λόγοις σοφῶν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν
πράγμασι σιγῶσιν ἐξάδεσθαι πέφυκε· τὸ μὲν γὰρ τοῖς ἐρωτικῶς λίαν
ἔχουσι πρὸς τὰ τῶν ὄντων ἐπαινετὰ μᾶλλον οἰκείον, τὸ δὲ καὶ τοῖς φιλα-
ληθεσί εὐπρόσιτον πράγμασι μᾶλλον ἢ λόγοις προσέχουσι. Ἐγὼ δὲ περὶ 10
τὴν σὴν λογιότητα, εἰ καὶ θατέρῳ μηδὲν ἤττον τῶν ταῖς σαῖς ἀρεταῖς
αὐταῖς ὄψεσι κεχημένον διάκειμαι, ἀλλ' οὖν τῆς τῶν φιλαλήθων μερίδος
ἀμηγέπως τυγχάνων λίχομαι καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἀναδέξασθαι πείραν
περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀνθρώπιον ἐκδηλωθησομένην, ὅπερ οὐ συνηθείαις
ἀνθρωπικαῖς ἐπιβεβηκυῖαις ταῖς χαμαὶ ἐρπούσαις αἰσθήσεσιν ἀλλ' ἤθεσι 15
φιλοσόφοις θαρρῶν ταῖς σαῖς τιμίαις χερσὶν ἅμα τῷ γράμματι ἐγχειρί-
ζομαι. Ἔστω μοι τοίνυν τὸ τοῦ νοσέοντος, εἰ τύχοι, τοῦ πάθεος κάτοξυ
ἀλλὰ μὴ τι ὑπέροπτον καὶ ἀπεικὸς τῇ μεγαλοφυεῖ σου ψυχῇ τὸ παραι-
τητέαν εἶναι πείθον τὴν ἐπιχείρησιν. Δύο γὰρ ἐν αὐτῷ εὐεργετηκῶς εἴης 20
ἂν τὰς κοινότητας, τοῦ τε ἀνθρώπου φημί καὶ τοῦ δόγματος· εἰ δέ τις καὶ
τὸ τῆς ἱερωσύνης σεβάσμιον τούτοις συναριθμοίη, μεθέξει γε μὴν ἀλλ' οὐχ
ὑπάρξει κοινόν· ἀλλ' εἰ μὴ κοινόν, ἔστι γε μέντοι οὐχ ἤττον διεγερτικὸν
ψυχῆς εὐλαβοῦς πρὸς θεραπείαν τοῦ τούτῳ ὑποκειμένου. Ἐπεὶ τοιγαροῦν
τοῦτο μὲν ἕξις καὶ πρᾶγμα, τὸ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐκοντὶ παρορᾶν ἀπόπτωσις 25
τούτου καὶ μάχιμον ὡς στέρησις ἕξει, δῆλον ἂν ἦν τὸ τῆς ἐκλογῆς φιλοσό-
φοις ἀνδράσι· τὸ μὲν γὰρ τοῖς πάντῃ πάντως ἀπάσης ἐκπεπτωκόσιν
ἕξεως καὶ ποικίλαις ἀνωμαλίαις ἠθῶν συμβιοῦσι εἴη ἂν προσαρμόζον, τὸ
δὲ τοῖς οἷος ὁ δαιμόνιος τῶντι Νικόλαος, ὡς λέγεται καὶ πιστεύεται,
συμπεφυκὸς ἔθος καὶ ἀναφαίρετον.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ἐρρωμένως δέ μοι διαβιώης τὴν δυνατὴν τῷ 30
τῷδε μετὰ σώματος βίῳ εὐδαιμονίαν ἐπικαρπούμενος.

†,αχοθ'† Ἐκατομβαιῶνος πέμπτη ἐπὶ δέκα,

Τῇ σῇ λογιότητι ἀγνώως μὲν, ὑπὲρ ἀγνώτα δὲ φίλος Νικόδημος
ἱερομόναχος ὁ ἐκ Φερῶν τῆς Θεσσαλίας.

8 ἐξείδεσθαι B | 13 γλίχομαι ἔπρεπε | 17 πάθεος ὕστερα ἀπὸ διόρθωση της λήγουσας B:
ἰσως υπάρχει φθορά

Τα συμπεράσματα ἀπὸ τις ἐπιστολές αὐτές προκειμένου γιὰ τα πρό-
σωπα που μας ενδιαφέρουν μποροῦν νὰ συνοψισθοῦν ὡς εξής:

1) Στὴν παραπάνω ἀλληλογραφία τοῦ Γορδίου (1-5) ἐμφανίζονται ἀπὸ
δύο ἕως τέσσερα φιλικὰ τοῦ πρόσωπα με τὸ ὄνομα Νικόλαος: (α) ὁ απο-

στολέας του πρώτου γράμματος και παραλήπτης των τριών επόμενων, που ονομάζεται στην αρχή του δεύτερου *ιερόπαις* (ή *Τε-*), Παπαδόπουλος, θα λέγαμε σήμερα, (β) ο «άριστος» γιατρός, ο αποδέκτης του πέμπτου γράμματος, (γ) ένας «σοφώτατος και λογιώτατος», ο οποίος συναναστρέφεται με τον πρώτο (3, 7 και 4, 36), και τέλος (δ) ένας «λογιώτατος και νουνεχέστατος», που συνδέεται με τον δεύτερο (5, 22). Άλλες ενδείξεις για τα πρόσωπα αυτά έχουμε μόνο για τα δύο πρώτα. Ο ένας, ο *ιερόπαις*, είναι «φιλομαθέστατος» και φέρελπις σπουδαστής, που, αν δεν ασχολείται ο ίδιος με την τέχνη του Ασκληπιού, τουλάχιστον ανήκει σε ιατρική οικογένεια (4, 12), γνωρίζεται, εκτός από τον τρίτο Νικόλαο, και με έναν ιερομόναχο ονόματι Σάββα, γνώριμο και του Γορδίου (4, 39), και τέλος, πράγμα σημαντικό για το θέμα μας, δεν έχει ακούσει προσωπικά τον Ευγένιο (πέθανε στις 6 Αυγ. 1682) ή απλώς δεν έχει μαθητεύσει κοντά του (τι άλλο θα μπορούσε να σημαίνει το παράπονό του στην επιστ. 1, 8-9, *μη ἄξιον γεγονέναι με τῆς γλυκυτάτης ἐκείνου φωνῆς ἀπολαῦσαι*;). Ο άλλος είναι ένας «άριστος» γιατρός και οικογενειάρχης (5, 1-2), με κάποια δύναμη ή εξουσία, ο οποίος γνωρίζει πρόσωπα και πράγματα των Βραβιανών και συνδέεται, όπως είπαμε, με τον τέταρτο Νικόλαο. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν καθαρά ότι τα δύο κύρια από τα ομώνυμα πρόσωπα των επιστολών δεν ταυτίζονται. Σε ποιο μέρος ζουν δεν φαίνεται από τα γράμματα ούτε για τον έναν ούτε για τον άλλον, όμως δεν πρέπει να βρίσκονται πολύ μακριά από τα Βραβιανά, όπως διαφαίνεται από το πνεύμα των κειμένων και ιδίως προκειμένου για τον δεύτερο από την ταχύτητα της επικοινωνίας του με τον Γόρδιο.

Τα δεδομένα των επιστολών μπορούμε να τα επαληθεύσουμε και να τα συμπληρώσουμε με τη βοήθεια άλλων γνωστών πληροφοριών. Γνωρίζουμε δηλαδή από ασφαλείς πηγές, τους τίτλους ιατρικών συγγραμμάτων από τη μια και τη βιογραφία του Γιαννούλη από την άλλη, ότι και ο *Ιερόπαις* και ο *Αρχίατρος* κατάγονται από το γειτονικό προς τα Βραβιανά Βελισδόνη. Έπειτα από επιστολή του Γιαννούλη (αρ. 162, 14 και 20-21) πληροφορούμαστε ότι στις 27 Νοεμβρίου 1681 έρχεται από κάπου στο ίδιο μέρος ο οικείος στο περιβάλλον των Βραβιανών *Νικόλαος ο ιατρός* και ότι εκεί βρίσκεται εκείνες τις μέρες ένας ιερομόναχος Σάββας, ο γνωστός, φαίνεται, συμμαθητής ή και δάσκαλος του Γορδίου στη Γούβα¹⁰. Τα εξωτερικά αυτά στοιχεία πείθουν ότι οι δύο πρωταγωνιστές της

10. Βλ. *Ευγενίου Γιαννούλη του Αιτωλού Επιστολές, Κριτική έκδοση*, επιμέλεια Ι. Ε. Στεφανής και Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη, Θεσσαλονίκη 1992. Ο γιατρός επιστρέφει στη γενέτειρά του μάλλον από την Πόλη, όπου βρίσκεται τουλάχιστον τη δεκαετία του 1670 σύμφωνα με την αλληλογραφία του Γιαννούλη (βλ. το Ευρετήριο της παραπάνω έκδοσης).

αλληλογραφίας του Γορδίου είναι πιθανότατα από τη μια ο Ιερόπαις και από την άλλη ο Αρχίατρος. Για τους άλλους δύο ομώνυμους λογίους, για να παραλείψουμε τον ιερομόναχο Σάββα, που μπορεί να είναι και στις δύο περιπτώσεις ο ίδιος, δεν χρειάζεται να φάξουμε, αφού μπορούν να ταυτίζονται ο τρίτος με τον Αρχίατρο και ο τέταρτος με τον Ιερόπαιδα.

2) Ως προς τον γιατρό στον οποίο απευθύνει μερικά χρόνια νωρίτερα το ανούσιο και δυσνόητο γράμμα του ο γνωστός λόγιος Θεσσαλός ιερωμένος Νικόδημος Μαζαράκης (που διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τη σχολή των Βρανιανών), παρατηρούμε ότι καταρχήν οι χαρακτηρισμοί «ἐν ἰατροῖς ἄριστος», «περιβόητος» και «δαιμόνιος» (6, 1-3 και 28), όσο και αν μειώσουμε τη συμβατική τους υπερβολή, δεν επιτρέπουν να τον ταυτίσουμε με τον νεαρό Ιερόπαιδα. Ότι πρόκειται και εδώ για τον Αρχίατρο υπαγορεύεται από μία άλλη δημοσιευμένη επιστολή του Νικοδήμου προς τον Γιαννούλη, που και αυτής το κείμενο σώζεται στον Β, σταλμένη από την Άρτα στις 15 Ιουνίου του 1678, κατά τον κώδικα, με την οποία ο επιστολογράφος συσταίνει στον φίλο του δάσκαλο των Βρανιανών κάποιον άρρωστον ιερωμένο, που προτίθεται να επισκεφθεί εκτός από άλλους και τὸν Νικόλαον τὸν ἰατρὸν¹¹. Πιθανώς ο ασθενής αυτός ταυτίζεται με το «ιερόν τοῦτο ἀνθρώπιον» (6, 14), για χάρη του οποίου γράφει ο Νικόδημος στον προσωπικά άγνωστό του αλλά διάσημο Ασκληπιάδη την παρούσα συστατική επιστολή του. Εκτός από τη θεματική ομοιότητα, τις συστάσεις δηλαδή για τον ανώνυμο άρρωστο κληρικό, οι δύο επιστολές του Νικοδήμου έχουν επιπλέον κοινή φρασεολογία, τουλάχιστον σε ένα σημείο, και συμπίπτουν ως προς την ημερομηνία, αλλά διαφέρουν κατά ένα έτος (θα πρόκειται μάλλον για λάθος, που θα πρέπει να διορθωθεί στη μία ή την άλλη).

Ανεξάρτητα από την τελευταία ταύτιση, τουλάχιστον η παραπάνω αλληλογραφία του Γορδίου δείχνει ότι πράγματι με τον κύκλο των Βρανιανών συνδέονται δύο Βελισδονίτες γιατροί, ο πρεσβύτερος Νικόλαος και ο νεότερος ομώνυμός του, ο Αρχίατρος και ο Ιερόπαις αντίστοιχα. Ποιες από τις γνωστές ή άγνωστες ακόμη μαρτυρίες αφορούν τον έναν ή τον άλλον και πώς κατανέμονται τα ιατρικά συγγράμματα που τους αποδίδονται (αν δεν ανήκουν όλα στον δεύτερο, όπως είναι πιθανότερο) είναι ζητήματα που χρειάζονται συστηματικότερη διερεύνηση.

Επιστρέφοντας τώρα στις νεοφανείς Έκδόσεις ... *εις ἀρχάριον ἰατρὸν*, ο Νικόλαος από τον οποίο ο συγγραφέας έχει αντλήσει, καθώς είδαμε, μερικά από τα γιατροσόφια του είναι πιθανότατα ο μαθητής του Ευγενίου και φίλος του Γορδίου, αυτός που θα βοήθησε και τον δεύτερο σύμ-

11. Βλ. το Παράρτημα στην έκδοση των επιστολών του Γιαννούλη (σημ. 10), αρ. 29.

φωνα με την επιγραφή του κεφ. Δ 39. Το συμπέρασμα αυτό μπορούμε να το δεχόμαστε έστω με επιφύλαξη, ώσπου να εντοπίσουν οι ειδικοί ερευνητές της εποχής άλλα στοιχεία, που ίσως διαφωτίσουν και την ταυτότητα του Ιωσήφ, για χάρη του οποίου έγινε το έργο, σύμφωνα με τον τίτλο του. Εκείνο πάντως που αποδεικνύεται βέβαιο είναι ότι ο Ιερόπαις, εφόσον δεν του αμφισβητείται η πατρότητα του έργου, δεν θα μπορούσε να το έχει «δημοσιεύσει» (έχει προηγηθεί το Άντιδοτάριόν του, όπως επισημαίνεται στην Εισαγωγή της νέας έκδοσης) ούτε βέβαια το 1757, όπως παραδίδει ο κώδικας Β, ούτε όμως και το 1657, όπως θέλουν ο γραφέας του Α και οι εκδότες, παρά μόνο στο ενδιάμεσο περίπου των δύο ορίων (έστω 1697), όπου φαίνεται να πέφτει η ακμή του.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ι. Ε. ΣΤΕΦΑΝΗΣ